

Pap József

„Úrrá ... tenni a nemzetet a tömeg felett.”¹ A választójogi reform és az erdélyi választók összetételének kérdése

A dualizmus időszakában a magyar közgondolkodásban különösen fontos helyet foglalt el Erdély. A királyhágón túli területet a magyar nemzet egyik bölcsőjének tekintették, melyet óvni kellett a román nemzeti törekvésektől. Ezzel összefüggésben az erdélyi választók etnikai összetételét vizsgáljuk meg a 20. század első éveiben. Bemutatjuk azt is, hogy mikért változott volna a választók nemzetiségi szerkezete, ha jelentős reform következett volna be a dualizmus időszakában, és hogy ez a „veszély” miként befolyásolta a döntéshozókat.

Mielőtt azonban a statisztikai források elemzésébe kezdenénk két korabeli történésznek, véleményformáló gondolkodónak a munkájából idézve szemléltetjük az előzőekben említett veszélyérzetet. A kor nagy székely történésze, Jakab Elek 1893-ban megjelent munkájában az Erdélyt elszakítani szándékozó „rumunizmus”-t a magyar államot fenyegető legveszélyesebb mozgalomnak nevezte, mely mögött erős népi román támogatást feltételezett. A magyar nemzetállam fontos feladatának tartotta a kulturális eszközökkel fellépő román mozgalommal szembeni aktív oktatási és kultúrpolitikát.²

Szintén erdélyi származású volt a konzervatív politikai gondolkodó, Réz Mihály. Tisza István köréhez tartozott, röpiratai, politikai írásai Tisza orgánumban, a Magyar Figyelőben jelentek meg.³ Ez a Tisza Istvánhoz fűződő viszony teszi indokoltá, hogy munkáiból hosszabban idézzünk. Réz több cikkében foglalkozott Erdéllyel és a választójog kérdésével. Egy 1909-es munkájában Erdélyt „Magyarország leggyöngébb, legexponáltabb s nemzeti szempontból legfontosabb részének” nevezte, úgy látta, hogy az a románokkal szembeni küzdelemben az anyaország támogatására szorul, arra vár. A felszólítás a kormányon lévő függetlenségi párthoz szólt, azt figyelmeztette, hogy hagyjon fel a választójogi reform emlegetésével, amit a magyar nemzet hatalmát fenyegető legfontosabb

¹ Bethlen István beszéde a választójogi reformról. 1918. július. Az 1910. évi június 21-ére hirdetett országgyűlés naplója. I–XLI. Bp. 1910–1918. XXXIII. 300.

² *Jakab Elek: A dako–romanizmus és a magyar kultúrpolitika.* Bp. 1893. 37–38.

³ Réz Mihály politikai nézeteiről részletesebben lásd: *Varannai Zoltán: A nemzetiségi kérdés mint fajok harca: Réz Mihály nemzetiségpolitikai nézetei.* Európai Utas 11.(2000: 4. sz.) 54–55.

veszélynek tartott. Ezen a ponton, az alapvető nemzeti érdekek miatt, a függetlenségi és hatvanhetes szembenállás véget ér számára. „Ezzel a ténnyel számoljon a függetlenségi párt, nehogy a nemzetiségekkel kibékülve, a magyarsággal találja szemben magát.” – szölt figyelmeztetése.⁴ Egy másik röpiratában szintén a választójogi reform került a középpontba. A szavazók számának kiterjesztését az egész ország számára katasztrófának tartotta. A nemzetiségi problémát meglátása szerint még veszélyesebbé tette az ún. szocializmus, mely szintén Erdélyben volt a legveszedelmesebb, „hol a magyar birtokos az oláh paraszt fajgyűlölete és a magyar paraszt osztálygyűlölete közt alig fog megállhatni.” Ezért vélte úgy, hogy a választójog kiterjesztése Magyarország pusztulását idézi elő, mely először Erdélyben lesz érzékelhető. Ebből következően vallotta azt, hogy amikor a csekély erdélyi magyarság érdekeinek figyelembevételét kérte számon a magyar politikai eliten, akkor nem partikuláris, hanem országos ügyben szólalt meg. „Nemcsak Erdélynek van nemzetiségi kérdése, hanem a Felvidéknek is és Magyarország déli vármegyéinek is; nemcsak Erdélyben pusztul a középosztály s vele szupremáciánk egyik támasza, hanem a Felvidéken is.”⁵

A kortársak előtt természetesen ismert volt az erdélyi külön szabályozás által teremtett választójogi anomália, tisztában voltak a választásra jogosultak számának növekedéséből következő folyamatokkal, nevezetesen azzal, hogy ezáltal, az Erdélyben, a választójog segítségével privilegizált magyarság elveszítheti vezető szerepét. Emiatt az erdélyi és magyarországi magyar politikusok többsége szinte axiómaként kezelte a speciális erdélyi szabályok fenntartásának szükségszerűségét. Erre a különleges bánásmódra utalt Tisza István miniszterelnök 1914. február 19-i beszédében, mikor az országgyűlés a választókerületek számáról és székhelyéről rendelkező törvényjavaslatot tárgyalta. Tisza kormányát ekkor két oldalról érte kritika, egyrészt számon kérték rajta az erdélyi választókerületek számának csökkenését, másrészt a nemzetiségi képviselők a románok számára negatív átalakulás ellen tiltakoztak. Tisza utalt arra, hogy az unióból igazából az következne, hogy Erdélynek azonos elbírálásban kellene részesülnie, abban esetben azonban a választókerületeinek száma a javaslatban szereplő 65-tel szemben 45-re csökkenne. Beszédében elismerte, hogy a választójogi törvény a románságot hátrányosan érintette, mivel „tisztán az *anyag* választójog helyes megállapítása folytán (kiemelés: PJ), kétségtelenül sokkal kevésbé lesznek képviselve az ország választókerületeiben ... mint amely népességük arányszáma szerint ... őket megilleti.” Erre a negatív diszkriminációra pedig, a miniszterelnök szerint azért volt szükség, hogy Erdély problematikáját, a magyarság érdeksérelme nélkül megoldják. A választójogi reformelképzelések a kor magyar politikusai, és így Tisza számára is igazából Erdély szempontjából méretettek meg. Erre utalt a miniszterelnök, mikor a következő szavakat mondta: „Azt hiszem, t.

⁴ Réz Mihály: A magyarság uralma és a kor szelleme. Publicisztikai dolgozatok. Bp. 1909. 65–66

⁵ Réz Mihály: Nemzeti politika. Bp. 1907. 40. 48.

ház; nem szükséges a magyar képviselőházban azokról a szempontokról sokat beszélni, amelyek oly drágává teszik Erdélyt minden magyar emberre nézve, amelyek oly fontossá tesznek minden problémát, amelyek az erdélyi életviszonyokra kihatnak, azokat átalakítják és azt hiszem mindenkinek, aki a magyar választójogi reform nagy problémájával csak némi tárgyi ismeretekkel és felelősségi érzetekkel foglalkozott, egyik legnagyobb, legkínosabb kérdése volt az, hogy miként lehet ezt a kérdést úgy megoldani, hogy fel ne kavartassanak Erdélyben az erőviszonyok.”⁶ Ezt a problémát oldották meg úgy, hogy a magyar kerületek számát ugyan kilenccel csökkentették, de a jövedelmi és életkori kritériumokat úgy állapították meg, hogy az az alacsony iskolázottságú lakosokat hátrányosan érintse.⁷ Ez pedig elsősorban a rossz jövedelmi és kulturális mutatókkal rendelkező erdélyi románságot sújtotta, tehát a magyarság fölényét biztosította és a törvényt a magyar közvélemény előtt igazolta.

Tanulmányunkban az erdélyi választók számának és belső összetételének alakulását mutatjuk be, a terjedelmi korlátok miatt nem térhetünk választókerületek nagyságának kérdésére, mely Erdély szempontjából különösen fontos volt. Vizsgálatunk kiindulópontja az 1848. évi II. erdélyi törvénycikk, ennek a hatását kellene elemeznünk. Ehhez azonban nem állnak rendelkezésre megfelelő adatok, hiszen nem ismert a választásra jogosultak pontos száma. A jelenlegi publikációkban csupán az újonnan választójogot kapottak létszámára vonatkozó adatok találhatók. Eszerint 1848-ban 11 002 fő volt, aki újonnan részesült ebben a jogban.⁸ A régi és új választók létszáma a szakirodalomban nem ismert, ennek hiányában a szerzők nem tudták meghatározni, hogy mekkora volt a választásra jogosultak aránya Erdélyben. Azonban Hosszú József 1868. november 14-i törvényjavaslatának eddig erre a célra fel nem használt melléklete tartalmaz egy táblázatot, mely segítségünkre lehet a probléma megoldásában.⁹ A hibásan összeadott számsorokban 1 929 164 lakos szerepel, ami igen közel áll az 1850–51-es népszámlálás szerinti 2 061 914 lélekszámhoz.¹⁰ A táblázat valószínűleg az

⁶ Tisza István beszéde a választókerületek kialakításáról. 1914. február 19. Képviselőházi Napló 1910. i. m. XXII. 231–238.

⁷ Az 1913. évi XIV. törvénycikk szerint például a középiskolát végzettek automatikusan, a hat elemi végzettek 2 korona, az írni-olvasni tudók 20 korona, az írástudatlanok pedig 40 korona befizetett adó után részesültek a választójogban. Emellett eltérő életkori követelményeknek kellett megfelelniük, hiszen a középiskolát végzettek 24, az alacsonyabb képzettségűek pedig 30 év után választhattak.

⁸ *Egyed Ákos*: Erdély 1848. évi utolsó rendi országgyűlése. Marosvásárhely, 2001. 106–107.

⁹ Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. I–VII. Bp. 1866–1868. VI. 261–265.

¹⁰ *Nyárády R. Károly*: Erdély népességének etnikai és vallási tagolódása a magyar államalapítástól a dualizmus koráig. In: Varga E. Árpád – Nyárády R. Károly – Tanczos Vilmos: Tanulmányok Erdély népesedéstörténetéből. Szövegek a jelenkori Erdély demográfiájának, népesedéstörténetének és nemzetiségi statisztikájának köréből. 21. (<http://mek.niif.hu/00900/00983/pdf/emnyar.pdf>)

1865-ös választások számaikat tartalmazza, de az arányok nem sokat változhattak 1848-hoz képest. A székely és szász székekben, valamint a vármegyékben összesen 82 581 választóról tudott a képviselő, akik közül 83,2% régi jog alapján szavazott. A 13 845 fős új választó azonos nagyságrendű Egyed Ákos 11 002 fős adatával. Ezen hasonlóság alapján úgy véljük, hogy az adatokat felhasználhatjuk az 1848-as választói arány megbecsülésére. Ennek alapján úgy véljük, hogy Erdélyben a népképviselési átalakulás során feltehetően a lakosság 4,2%-a juthatott választójoghoz, közülük azonban csupán 17–18% számított új szavazónak. Azonban sem Egyed Ákos, sem Hosszú József adatai nem tartalmazzák a városok választóit, tehát ezt a számot még hozzá kell számítanunk. 1872-ben 11 419 városi választót tartottak nyilván, ebből kiindulva 1848-ban körülbelül 10 000 fővel számolhatunk ebben a választókerület-típusban. Így a választók becsült száma körülbelül 92 500 főre, aránya pedig 4,8%-ra tehető. Pontos adataink Magyarországot illetően sincsenek, de a szakirodalom általában 5–7%-ra teszi a választásra jogosultak arányát, mivel a 130 000 régi jogú mellett 470 000 új választóval számolnak.¹¹ Az 1851-es népszámlálás szerint 9,556 millió fő volt Magyarország lakossága, ennek alapján a választók aránya 6,3%-ra tehető. Ez az adat nagyságrendileg megegyezik az 1848-as Belügyminisztérium Statisztikai Hivatalának iratanyagában fennmaradt, Magyarország egy részére vonatkozó, választójogi összeírás adatsorával. Eszerint 58 település, 32 vármegye és kerület 6 761 833 lakosából 6,7%-nak volt választójoga, Fényes Elek népességi számaikat figyelembe véve.¹² 1848-ban tehát Erdélyben 4,8%-nak, Magyarországon 6,3%-nak, a teljes ország területén pedig 6%-nak lehetett választójoga.

Az erdélyi választójogi rendszer már az 1848-as megszületésekor hátrányosan érintette a román lakosságot, és a régi jog speciális értelmezése miatt előnyben részesítette a magyar, elsősorban székely társadalmat. Az erdélyi magyar politikusok tudatosan vezettek be egy olyan, magas adócenzusra alapozódó rendszert, mely biztosította a kisebbségben lévő magyarságnak a választásra jogosultak közötti többségét.¹³ Ehhez a rendszerhez a későbbi választójogi viták során is ragaszkodtak.¹⁴

A választójogról szóló 1848. évi V. magyar és II. erdélyi törvénycikkek módosítására 1874-ben került sor. Az 1874. évi XXXIII. tc. vitáját júliusban folytatta le az országgyűlés, majd a törvényt november 26-án szentesítette az uralkodó. A törvényjavaslat indoklásában található mellékletek segítségével meghatároz-

¹¹ *Jean Bérenger – Kecskeméti Károly*: Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608–1918. Bp. 2008. 289.; De Csizmadia Andor 7–9%-ot valószínűsített. *Csizmadia Andor*: A magyar választási rendszer 1848–49-ben. Bp. 1963. 105.

¹² *Csizmadia A.*: A magyar választási rendszer i. m. 326–329.

¹³ A választójog alapjául szolgáló vitáról részletesen lásd: *Egyed Á.*: Erdély 1848 i. m. 98–105.

¹⁴ Erről részletesebben lásd: *Pap József*: A választójog és a választókerületi beosztás problematikája Erdélyben (1848–1877). In: *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series. Tom. XXXVII. Sectio Historiae.* Eger, 2010. megjelenés alatt.

ható az 1872-ben összeírt választók száma. Erdélyben ekkor 121 415, Magyarországon pedig 768 642 választót tartottak nyilván.¹⁵ Az 1869-es népszámlálás szerint Erdélynek 2 115 024, Magyarországnak pedig 11 188 502 lakosa volt.¹⁶ Tehát Erdély népességének 5,7, Magyarországnak pedig 6,9%-a vehetett részt a választásokon. Ha Erdélyben is a magyarországi arány érvényesült volna, akkor körülbelül 146 000 választóval kellett volna számolni. Erdély és Magyarország között hasonló nagyságrendű különbség adódott az 1872-es pontos adatok alapján, mint ahogy azt mi 1848- esetében becsültük.

A választásra jogosultak számának alakulását kedvezően befolyásolta az 1899. évi XV. törvénycikk. 1899-ben, Széll Kálmán miniszterelnöksége alatt került sor az országgyűlési képviselőválasztások fölött gyakorolt bíraskodás újraszabályozására, az úgynevezett kuriális bíraskodás bevezetésére. A törvénycikk 141. paragrafusában a képviselőház megváltoztatta az 1874-es választójogi törvény azon részét, mely az adóhátralékosokat megfosztotta a választójogtól. Erre a lépésre azért volt szükség, mert a századfordulóhoz közeledve folyamatosan csökkent a választójogúak aránya. Ennek hatására a joggal bírók száma 1899 és 1900 között 117 875, más adatok szerint 120 247 fővel nőtt.¹⁷

Érdemes tehát összevetni egymással az 1899-es és az 1900-as adatokat, melyet Szivák Imre munkájában közölt részletes kimutatás alapján végzünk el. 1899-ben Magyarországon 793 972, Erdélyben pedig 74 812 fő birt választójoggal. 1872-höz képest tehát a magyarországi választók száma 25 330 fővel nőtt, az erdélyieké azonban 46 603 fővel csökkent. Közben természetesen az ország lakossága is növekedett. Az 1900-as népszámlálás szerint a magyar területeken 14 151 673 a Királyhágón túl pedig 2 457 558 főt tartottak nyilván. A magyarországi választói arány 1,3%-kal csökkenve 5,6%-ra, az erdélyi pedig 2,7%-al zuhanva 3%-ra szállt alá. Az országos átlag 5,2%-ot tett ki ekkor. Az 1900-as változás sem egyformán érintette a két területet. Erdélyben 10%-kal növekedve 82 342 fő választó került be az új névjegyzékekbe, az ország egyéb területein a növekedés 14%-ot tett ki. A teljes ország területének választói létszáma 1900-ban 989 031 fő volt, ami a lakosság 6 százalékát adta. A reform tehát országos szinten 0,8%-os növekedést hozott. Erdély választói aránya azonban továbbra is elmaradt az országos szinttől, hiszen itt csupán 3,3%-os érték tapasztalható, míg a királyhágón innen 6,4%. A magyarországi területeken 1900-ra 0,5% híján sikerült biztosítani az 1872-es szintet. Erdélyben azonban ehhez a választójogi rendszer alapos megváltoztatására, a magas erdélyi adócenzus csökkentésére lett

¹⁵ Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. I–XXVIII. Bp. 1872–1875. XVI. 276–277.

¹⁶ Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai. Összeállította: Sebők László. Bp. 2005. 277.

¹⁷ Indoklás az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslatához. Az 1910. évi június 21-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. I–LXIV. Bp. 1910–1918. LVIII. 95–96., *Szivák Imre*: A képviselőválasztás és a curiai bíraskodás codexe. Bp. 1901. 1008–1030. alapján.

volna szükség, hiszen az 1872-es 5,7%-os arányhoz hiányzott még 60 000 szavazó, amihez nem 13, hanem 100%-kal kellett volna növelni a választók számát.¹⁸

Az 1900-as évek elején készült összeírásokban nemhogy növekedett volna a választók létszáma Erdélyben, hanem további csökkenés volt tapasztalható. 1906-ban 83 675 főnek volt joga megjelenni az urnáknál,¹⁹ 1910-es évek elejére pedig a szám 82 674 főre esett. Időközben a nem erdélyi területeken nőtt a választók lélekszáma, hiszen az az 1913-as választójogi reform előtt 986 806 fő volt, ami csaknem teljesen azonos volt a teljes ország terület 1900-as adatával.²⁰ 1913-ra, az 1910-es népszámlálási adatokat figyelembe véve Erdélyben 0,2%-os csökkenés tapasztalható, Magyarországon a választók aránya érdemben nem változott.

A statisztikai adatok alapján is megállapítható, hogy mi volt az oka az eltérő erdélyi helyzet kialakulásának. Nyilvánvalóan nem az adóhátralék jelentette azt a problémát, ami miatt az erdélyiek tömegei szorultak ki a választásra jogosultak közül. Míg Magyarországon emiatt csökkent az aktív politikát folytathatók aránya, addig Erdélyben a negatív folyamat nem ezzel, hanem a választók magasabb életkorával és ebből következően nagyobb mortalitásával magyarázható. Ez pedig a régi jog alapján választók magas arányából adódott.

Ezt az állításunkat egy szignifikancia vizsgálatnak vetettük alá, melyben kapcsolatot kerestünk a régi jog alapján választók aránya, az 1899 és 1900, valamint az 1900 és 1906 között bekövetkezett változások között. Az 1899 és 1900 közötti növekedés gyenge negatív, de szignifikáns kapcsolatban volt az 1901-ben régi jog alapján választók arányával (Pearson Correlation: $-0,313$; $0,01$ szignifikancia-szint mellett). 1900-tól 1906-ig terjedő időszakban megfigyelhető változás erősebb, és szintén negatív szignifikáns kapcsolatban volt ezzel a választói csoporttal (Pearson Correlation: $-0,677$; $0,01$ szignifikancia-szint mellett). Ez pedig azt jelenti, hogy minél magasabb volt a régi jog alapján választók aránya, annál kisebb volt a választók növekedése 1899 és 1900 között, és annál nagyobb volt a

¹⁸ Az 1874-es választójogi törvény Erdély esetében 8.4 forint, tehát 4.2 korona évi adófizetéshez kötötte a választójogot. Ezzel szemben az ország egyéb területein meghatározták, hogy a hajdani negyed jobbágytelek után mekkora adót rónak ki a birtokosokra, és aki ezt fel tudta mutatni, részt vehetett a politikai küzdelemben. Az összehasonlítás végett érdemes felsorolni a statisztikai kerületek legkisebb adócentussal bíró községeit: Duna bal partja: Nagyborove 1 K. 24 fillér, Duna jobb partja: Bodóhegy 2 K. 30 fillér, Duna–Tisza köze: Apostag 2 K. 88 fillér, Tisza jobb partja: Pusztaháza 68 fillér, Tisza bal partja: Felsőkalocsa 76 fillér, Tisza–Maros szöge: Kishalmagy 1 K. 44 fillér! Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. I–XXXVI. Bp. 1906–1910. XXVIII. 216–217.

¹⁹ Az 1896–1901 országgyűlés képviselőinek sematizmusa. Szerk: Tassy Károly. Bp. 1900. 75–92.; Az 1905–1910 országgyűlés képviselőinek sematizmusa. Szerk: Tassy Károly. Bp. 1905. 90–104.; A képviselőház a múlt és a jelen ülészakban. Szerk: Kiszely Geiza. Bp. 1906. 87–101.

²⁰ Képviselőházi irományok 1910. i. m. XXIII. 213.

csökkenésük 1900 és 1906 között. A hajdani kiváltságosok helyére tehát nem léptek új választók, ugyanis a magas jövedelmi cenzus akadályozta a választók utánpótlását.

Becsléseink szerint 1848-ban a választóknak még körülbelül 80%-a került ki a régi jogúak közül. 1874-ben a választójogi törvény, melynek vonatkozó indoklása éppen Erdélyre hivatkozott,²¹ úgy intézkedett, hogy az választhat hajdani kiváltsága alapján, akit 1872-ig ezen jogcímen a választók névjegyzékébe felvettek. Tehát elméletileg az 1842-ben született nemesek, teljes jogú városi polgárok, és ami Erdély esetében különösen fontos volt, – bár a törvény szövegéből közvetlenül nem következett – a nemesnek tekintett községek választójoggal bírhattak. Tehették ezt abban az esetben, ha őket a helyi törvényértelmezés alapján, 20. életévük betöltését követően, születésük jogán felvették a névjegyzékbe. Ők pedig 1910-ben, a legifjabbak a régi jogúak között, épp 68 évesek voltak. A csoport létszáma 1872 és 1900 között 80 896 főről (66,6%)²² 28.600 főre (34,5%)²³ csökkent, míg a „valódi” népképviselő alapján választók száma 40 519 főről csupán 54 074 főre változott. Ez volt igazából az erdélyi probléma lényege.

A századfordulót követően folyamatosan napirenden volt a választójogi reform ügye, ezért Tisza István miniszterelnökként 1904. január 20-ára választójogi ankétot hívott össze. A tanácskozást követően utasította a statisztikai hivatalt, hogy készítsenek részleges felmérést a 20 éven felüli férfi lakosságról.²⁴ Ezt az anyagot használták fel a koalíciós kormányzás időszakában az úgynevezett plurális választójogi reform előkészületei során. A törvénytervezet indoklásában található statisztikai táblák sokrétű adatokat közöltek az ország 20 éven felüli férfi lakosságáról, melyek ugyan nem felelnek meg pontosan a más forrásokban találhatóknak, de viszonyítási alapként hasznosíthatók. Talán az adatfelvétel gyorsaságából következett, hogy az ekkor összeirt választók száma körülbelül 10%-kal elmarad a későbbi kimutatásokban szereplőktől. Az 1913-as választójogi törvény előkészületei során az eredeti számokat az 1911-es népszámlálás alapján korrigálták, de mivel 1913-re csak a 24 éven felülieket vették számításba, a két adatsor nem vethető össze minden esetben.

Az 1904-es felvétel során 661 276 20 év feletti férfit írtak össze Erdélyben, közülük 78 652-nek, 12%-nak volt választójoga. Ez messze elmaradt az ország egyéb területeitől, hiszen ott 24%-os értékkel találkozhatunk. A magasabb választói aránnyal rendelkező erdélyi vármegyék elsősorban a székelyek és a magyarok által lakottak voltak.²⁵ A nemzetiségi viszonyok és a választásra jogosul-

²¹ Képviselőházi irományok 1872. i. m. XVI. 283.

²² Képviselőházi irományok 1872. i. m. XVI. 281.

²³ *Szivák I.*: A képviselőválasztás i. m. 1008–1030. alapján.

²⁴ Képviselőházi irományok 1910. i. m. XXIII. 49–51.

²⁵ Képviselőházi irományok 1906. i. m. XXVIII. 210–211., 218–219., 254–255. oldal táblázata

tak aránya között szoros kapcsolat mutatkozott. Ennek illusztrálására is megfelelő az idézett statisztika, hiszen az tartalmazza a választók etnikai összetételét, bár csak a magyar–nem magyar megosztást ismerteti. Ennek alapján megállapítható, hogy Erdélyben a 20 év feletti magyar férfiak 20%-a rendelkezett választójoggal, míg a nem magyaroknak csupán 8%-a volt választó. Erdély tehát elsősorban a nemzetiségi lakosság alacsony jogosultsági aránya miatt maradt el az országos adatoktól. Míg a teljes 20 év feletti lakosságnak 33%-a volt Erdélyben magyar, addig a választóknak 54%-át adták. Tehát 21%-os felülreprezentáltság volt megfigyelhető az erdélyi magyarság javára. Brassó vármegye kivételével mindenhol magyar felülreprezentáltsággal találkozhatunk. Kolozs, Kis-Küküllő és Torda-Aranyos vármegyékben tért el leginkább az választók és a lakosság etnikai összetétele. Az is jól látható, hogy a legjelentősebb eltolódás a román nemzetiség rovására történt, ami természetesen egyenesen következett a románok gazdasági helyzetéből. A szászok is etnikai arányaikat meghaladóan tudtak bekapcsolódni a választásokba. 1913-ban a választójogi reform előtt az erdélyi lakosság 34,3%-át adó magyarság a választásra jogosultak között 56,2%-kal bírt, a 8,7%-os németiség 15,3%-kal, az 55%-os románság pedig csupán 28,2%-kal szerepelt.²⁶ A székely területek mellett, Kolozs, Kis-Küküllő, Maros-Torda és Torda-Aranyos vármegyékben volt megfigyelhető magyar választói többség. Alsó-Fehér vármegyékben a magyar választók megközelítették az 50%-ot, a két észak-erdélyi (Beszterce–Naszód, Szolnok–Doboka) és az 5 dél-erdélyi megyében (Brassó, Fogaras, Hunyad, Nagy-Küküllő, Szeben) azonban 40% alatt maradtak.²⁷

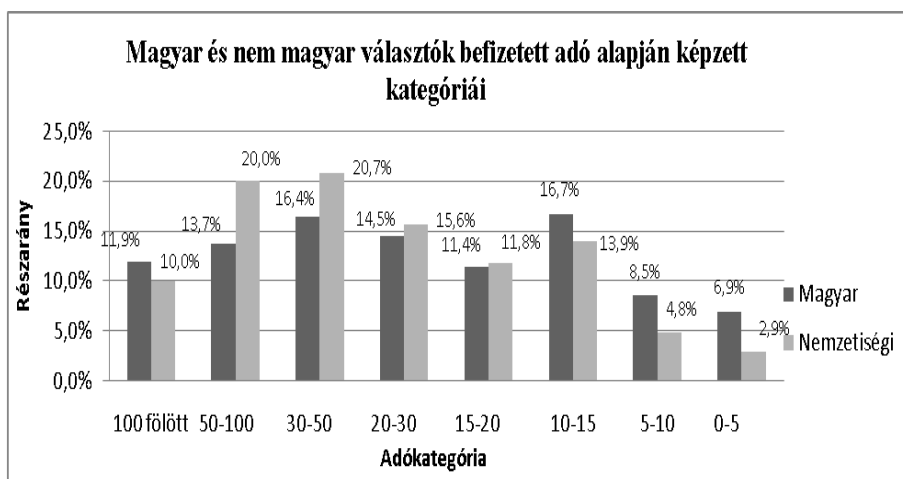
A magyarság felülreprezentációját vizsgálva megállapítható, hogy három megye esetében a választók és a 20 éven felüli férfi lakosság etnikai adatai oly mértékben különböznek, hogy az, az eredetileg nemzetiségi terület etnikai karakterét, a választások esetén a magyarság javára megváltoztatta, Maros–Torda, Csík, Háromszék és Udvarhely törvényhatóságaiban a meglévő magyar többséget erősítette. Szeben, Fogaras, Beszterce–Naszód, Hunyad, Nagy-Küküllő, Alsó-Fehér és Szolnok–Doboka vármegyék választói között pedig továbbra is többségben maradtak a nemzetiségi választók. Összességében tehát 6 vármegyében a választók többsége magyar volt, kilencben pedig nemzetiségi.

A magyar és a nemzetiségi választók összehasonlításához ismét a választójogi törvényjavaslathoz készített táblázatok adatait hívjuk segítségül.²⁸ Választókat a befizetett adó alapján is külön kategóriákba sorolták. A következő ábrán Erdély összesített adatait mutatjuk be.

²⁶ Képviselőházi Irományok 1910. i. m. XXIII. 214.

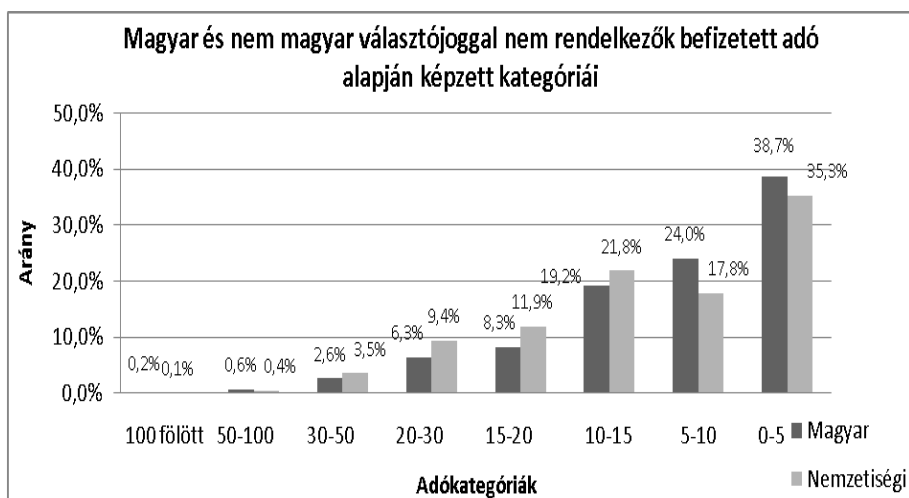
²⁷ uo. 544–545.

²⁸ A 20 éven felüli magyar honos polgári férfinepesség részletezése a fizetett összes egyenesadó alapján (az általános jövedelmi pótdó hozzászániítása nélkül) az 1904. évi statisztikai összeírás szerint, a választók és nem választók külön kimutatásával. Képviselőházi irományok 1906. i. m. XXVIII. 250–251.

A grafikonon látható, hogy különbség volt a magyarok és nem magyarok eloszlásában: míg a magyaroknak 56%-a fizetett 15 és 100 korona között adót, addig a nemzetiségieknek 68,3%-a, a legalacsonyabb kategóriákba a magyarok 32,1%-a, a nemzetiségieknek pedig 21,7%-a tartozott. Az átlag nemzetiségi választó tehát jobb anyagi lehetőségekkel rendelkezett, mint a magyar. Ehhez természetesen hozzá kell tenni azt, hogy a vagyonosabb választók lakóhelyéből arra következtethetünk, hogy ebbe a kategóriába a szászok, az alacsonyabb jövedelmi viszonyokkal rendelkezők közé pedig a románok tartoztak.

Érdeemes megvizsgálni a választójoggal nem rendelkezők adó kategóriánkénti megoszlását.

Megfigyelhető, hogy a legalacsonyabb kategóriákban 7%-os magyar, míg a 15–50 korona közötti értékben ugyanekkora nemzetiségi többlet mutatkozott. Erdélyben az országos átlagot messze meghaladta a legalacsonyabb adókatégo-riákba tartozók aránya, ami arányait tekintve egyaránt sújtotta a románokat és a magyarokat, de az azonos százalékok mögött más abszolút számok álltak.

Ha visszatérünk az előzőekben feltett kérdésre, mi lehetett az oka a magyarok választójogi felülreprezentáltságának, akkor két okot jelölhetünk meg. Egyrészt a régi jog alapján választók között felülreprezentáltak voltak a magyarság képviselőit, vagy más nemzetiségek időközben asszimilálódott tagjai. Másrészt a földművelő lakosság általános szegénysége, párosulva az országos összehasonlí-tásban igen magas egységes helyi cenzussal, akadályozta a birtok alapján választók országos arányoknak megfelelő szereplését. Így a régi jogosultság alapján választók köre torzította el az adatokat a magyarok javára. Megjegyzendő, hogy a legalacsonyabb adókatégo-riákban szereplő választók között sejthetjük a régi jog alapján választók egy jelentős részét, hiszen azok más módon nem igazán szavazhattak volna .

Az 1899 és 1900 közötti változás elemzésekor utaltunk arra, hogy ekkor dup-lájára kellett volna emelkednie az erdélyi választók számának ahhoz, hogy az 1872-es arányt biztosítsa az új rendszer. Az 1904-es számok segítségével könnyen modellezhetjük ennek hatását. Ha például minden, a választójoggal nem rendelkező, de 20 koronánál több állami adót fizető, 20 évnél idősebb férfi meg-kapta volna ezt a jogot, akkor duplájára emelkedett volna Erdélyben a választók létszáma, amivel párhuzamosan a magyarok aránya 54%-ról 39%-ra csökkent volna. Érdemes ismét felhívni a figyelmet a speciális erdélyi viszonyokra, hiszen 20 koronánál több adót fizető nem választók között Erdélyben 76%-ot tett ki a nemzetiségi aránya, az egyéb területeken 47%-ot, országos összesítésben pe-dig 54%-ot. Egy ilyen változás tehát elsősorban Erdélyben alakította volna át a politika nemzetiségi alapjait.

Itt térhetünk vissza tanulmányunk első részében kifejtettekhez, neveztesen, hogy a magyar választójogi törvényeket gyakorlatilag az erdélyi „kaptafára” kellett igazítani. Erre utalt Tisza István is az 1914 februári beszédében, de erről árulkodott az 1913-as választójogi törvénycikk részletes indoklása, amiben a következők olvashatók: „Az eddigi választójogi tervezetek különös gonddal mérlegelték, hogy a reform nem csökkenti-e a magyarság számarányát a választók között. Ennek a szempontnak jogosultságát, bármily méltányos kívánok is lenni nem magyar ajkú polgártársaink iránt, szintén elismerem, s nem hunyhatok szemet az előtt a tény előtt, hogy a 24–30 éveseknek választójoggal való felru-házása hátrányosan befolyásolná a magyarság számarányát. Különösen áll ez a Királyhágón túli részekről, hol az eddigi magas cenzus a magyar és német ajkuaknak – kisebb számuk ellenére – túlsúlyt biztosított s ahol egy igazán szűkkörű választójogról térünk át jelentékenyen kiterjesztett demokratikus vá-lasztói jogra. A békés fejlődés érdekében kívánatos, hogy ez a változás lehetőleg

lassú, fokozatos legyen, s gyorsitanunk semmi esetre sem szabad azt.”²⁹ A törvénytervezet fogalmazói kifejezetten a királyhágón túli területek magyarságának szempontjait vették figyelembe, amikor a „szociális” – tehát jövedelmi –, kulturális és életkori szempontokat úgy kombinálták, hogy lehetőség szerint a románok előretörése minél kisebb arányú lehessen. A hivatkozási alapul szolgáló példák mind erdélyiek voltak. Kifejezetten nagy figyelmet fordítottak azokra a vármegyékre, ahol a választók között többségben voltak a magyarok, míg a lakosok többségét a románok adták. Nem lehetett azonban olyan rendszer kialakítani, ami egyszerre emelte a magyarországi választók számát és továbbra is biztosította a magyar dominanciát Erdélyben. A változás mindenképpen a magyarság részarányainak romlásával járt együtt. A reform értelmében az erdélyi magyar választók aránya 56,2%-ról 47%-ra csökkent, míg a szászoké 15,3%-ról 18,1%-ra, a románoké 28,2%-ról 34,6%-ra nőtt. A dokumentum ezt a problémát azzal tette elfogadhatóbbá a magyar képviselők számára, hogy felhívta arra is a figyelmet, hogy ugyan Erdélyben nőtt a románok képviselete, de a magyarországi területeken, ahol kedvezőbb cenzusadottságok voltak korábban, jelentősen csökkent. Így igazából a teljes ország területre vetítve a románok még pozíciót is veszítettek. A magyarok országos aránya 59,6%-ról 60,2%-ra, a németeké 11,7%-ról 13,1%-ra, a szlovákoké 9,9%-ról 10,4%-ra, a románoké 10,6%-ról 9,9%-ra, a ruténeké 2,8%-ról 1,7%-ra, a horvátoké 1,1%-ról 1%-ra, a szerbeké pedig 2,7%-ról 2,3%-ra változott volna, ha a törvény értelmében tarthattak volna választásokat.³⁰

A hosszú évek óta zajló előkészítő munkálatok, a bonyolult statisztikai kereszt táblák alapján tehát sikerült egy olyan választójogi reformot kidolgozni, mely amellelt, hogy 75%-kal növelte a választók létszámát a magyarságot a korábbinál is kedvezőbb helyzetbe juttatta. Ez a változás tökéletesen megfelelt a magyar nacionalista politikusoknak. Ha volt még valami aggályuk Erdély miatt, akkor azt az 1914-es kerületi reform oszlatta el. Ekkor az erdélyi mandátumok számát úgy csökkentették, hogy az látszólag a magyar területeket sújtotta, de valójában a megnövekedett román választói létszámhoz nem igazították a kerületek határait, tehát a magyarok továbbra is privilegizált helyzetben maradhettek.

²⁹ Képviselőházi Irományok 1910. i. m. XXIII. 54–55.

³⁰ uo. 213–215.